

Geïntegreerd literatuur- onderwijs

Het begrip 'Geïntegreerd literatuuronderwijs' en de bijbehorende afkorting, GLO, zijn inmiddels ingeburgerd. Maar wat is GLO eigenlijk? Wat op dit moment onder GLO wordt verstaan, kan variëren van afspraken tussen de talensecties over afstemming en taakverdeling binnen het literatuuronderwijs tot de invulling van een nieuw vak Literatuur. Kortom, GLO is een werktitel waarmee beleidsmakers, nascholers en docenten allerlei vormen van integratie kunnen aanduiden. Wat alle varianten gemeen hebben is een *grotere mate van samenwerking binnen het literatuuronderwijs dan tot nu toe gangbaar was.*

Dit themanummer beoogt enerzijds inzicht te verschaffen in de verschillende mogelijkheden tot samenwerking en anderzijds zoveel mogelijk suggesties te geven voor de invulling van GLO die elke school kiest. In de diverse artikelen komen allerlei aspecten van GLO aan de orde. Daarbij is er soms sprake van enige overlap. Er van uitgaande dat niet iedereen alle artikelen leest en dat elk artikel op zich volledige informatie moet bieden, heeft de gastredactie dit bewust zo gelaten. Anders dan gebruikelijk staat de bibliografie waarnaar wordt verwezen, niet direct onder de betreffende teksten. Achterin dit nummer vindt u een uitgebreid bibliografisch overzicht van boeken en artikelen die de laatste jaren over het literatuuronderwijs zijn verschenen.

De tweede fase vernieuwt. De algemene pedagogisch-didactische verandering van het onderwijs heeft ook consequenties voor de invulling van het literatuuronderwijs. Daarnaast vinden er binnen het literatuuronderwijs vakinhoudelijke verschuivingen plaats. Tenslotte zijn er schoolorganisatorisch specifieke keuzes met betrekking tot de positie van literatuur te maken. Een viervoudige verandering dus:

- onderwijskundig: van onderwijzen naar leren
- didactisch: van lijst naar leesdossier
- inhoudelijk: van taalspecifiek naar taaloverstijgend
- organisatorisch: van afzonderlijk naar samen

In de discussie over de positie en de invulling van het literatuuronderwijs in de tweede fase, komen vragen met betrekking tot de relevantie van het vak en het

nut van integratie vanzelf aan de orde. In het openingsartikel van dit themanummer komt *Joep Leerssen* aan het woord, hoogleraar *Moderne Europese Letterkunde* aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn pleidooi voor het belang van literatuur en het slechten van de taalgrenzen als het om literatuuronderwijs gaat, is hopelijk een inspiratiebron bij alle inspanningen die het vernieuwingsproces vergt.

Op weg naar GLO

De weg naar geïntegreerd literatuuronderwijs is voor veel scholen geen totaal onbekend traject meer. Op 1 augustus 1996 is door het Procesmanagement Voortgezet Onderwijs (PMVO) het netwerk GLO ingesteld. Aan het netwerk nemen 6 scholen deel die literatuur op de een of andere wijze willen integreren. De leiding van het ontwikkelnetwerk berust bij Theo Witte, oud-lid van de Vakontwikkelgroep Nederlands, en Theo Hoebers, oud-lid van de VOG-mvt. Van de eer-

GLO: ja, want...

Als literatuurdocenten uit verschillende invalshoeken samenwerken kunnen ze elkaar aanvullen. Uiteindelijk is het de leerling die profiteert, omdat die binnen één geïntegreerd programma een meer samenhangende ervaringslijn kan opbouwen.

Door samen te werken krijg je meer oog voor een andere aanpak en andere verwerkingsopdrachten. Je wordt uitgedaagd om naar andere werken te zoeken, bijvoorbeeld omdat die beter aansluiten bij een bepaald thema.

Binnen het traditionele systeem werd literatuur binnen de vakken op zeer verschillende wijzen aangeboden: chronologisch bij Frans, thematisch bij Engels, op twee periodes geconcentreerd bij Duits, en Nederlands werkte met Dautzenberg.

Overleg was er niet en van elkaar wisten de docenten eigenlijk niet hoe literatuur binnen de andere vakken verwerkt werd. Natuurlijk is er voor docenten binnen geïntegreerd literatuuronderwijs ook nog ruimte voor een aantal van hun geliefde 'stokpaardjes', maar nu in een bredere samenhang.

Een waarschuwing is wel op z'n plaats. Het is onze ervaring dat het belangrijk is om regelmatig voeling te houden met elkaar en duidelijke afspraken te maken over de stof en over de verwerking van allerlei opdrachten - het afchecken, reviseren, inleveren en corrigeren. In je enthousiasme kun je binnen de kortste keren begraven worden onder stapels verwerkingsopdrachten die ook nog eens bewaard moeten worden in dossiermappen.

Hans de Zwart

Docent Engels, Christelijk Lyceum Veenendaal

ste schreden van de netwerkscholen op de weg naar integratie is inmiddels verslag gedaan in een Startdocument (Hoebbers en Witte, 1996) en een Vervolgdocument (Hoebbers en Witte, 1997).

Maar ook buiten het netwerk heeft een groot aantal scholen, onder meer in het kader van nascholingsactiviteiten, initiatieven ontplooid met het doel tot een betere afstemming van en een intensievere samenwerking binnen het literatuuronderwijs te komen. Het Centrum voor Nascholing Amsterdam heeft hierin de afgelopen jaren een prominente rol gespeeld, met onder meer de postdoctorale specialisatiecursus 'Docent Europese literatuur'. Enkele van deze pioniers uit het veld komen aan het woord in korte teksten die u, verspreid over de verschillende artikelen, in dit themanummer tegenkomt.

Integratie

De voor het literatuuronderwijs in de tweede fase geformuleerde eindtermen stellen geen strikte eisen met betrekking tot de aard en de mate van integratie. Wel nodigt de nieuwe regelgeving uit tot meer samenwerking, onder meer door het gelijkstellen van de eindtermen voor de verschillende talenvakken. Deze gelijkstelling maakt het mogelijk de eindtermen als het ware in elkaar te schuiven tot één examenprogramma. Dit programma vindt u aan het slot van het artikel van Coenen, Hoebbers en Witte. De beperkte tijd voor literatuur, zeker op het havo,

De gastredacteuren van het themanummer, Lily Coenen en Theo Witte

kan een motief tot samenwerking zijn, maar daarnaast moet integratie gebaseerd zijn op inhoudelijke motieven, zoals efficiëntie, uniformiteit, kwaliteit en samenhang. Dezelfde argumenten maken bezinning op de relatie met het vak CKV wenselijk. Het is aan de school zelf te bepalen of literatuur bij de afzonderlijke vakken blijft of dat wordt gekozen voor vakoverstijgende samenwerkingsvormen die eventueel tot de invoering van een zelfstandig vak literatuur leiden. Op de verschillende integratievarianten wordt ingegaan in het artikel van Coenen, Hoebbers en Witte, terwijl de varianten worden uitgewerkt in leerplanmodellen in het artikel van Coenen en Prak.

Overleg

Streven naar samenhang vereist intensieve samen-

werking. Niet alleen tussen de diverse talensecties, maar ook tussen de talensecties en de schoolleiding. Het instellen van een vak- of werkgroep literatuur binnen de school kan hierbij een nuttige stap zijn. *Theo Hoebbers* en *Theo Witte* gaan in hun artikel 'Naar een vakgroep literatuur', op basis van ervaringen die in het GLO-netwerk zijn opgedaan, in op de factoren die de organisatorische kant van het traject naar GLO belemmeren en bevorderen.

Het overleg tussen de talensecties over de integratie van het literatuuronderwijs vindt op dit moment, buiten het GLO-netwerk, vaak plaats in het kader van nascholing. Eén van de nascholers die op dit punt veel ervaring heeft opgedaan, *Jan Mulder*, presenteert een aantal ideeën en suggesties die zijn voortgekomen uit zijn nascholingscursus 'Literatuur in het studehuis'.

Leesdossier

Het leesdossier heeft een centrale plaats in het literatuuronderwijs in de tweede fase. Het is immers hét document waarin de persoonlijke smaakontwikkeling van de leerling kan worden vastgelegd. Bovendien vormt het leesdossier het handelingsdeel van het examen, op basis waarvan de leerling toegang krijgt tot het mondelinge examen waarmee het literatuuronderwijs wordt afgesloten. Over het leesdossier is al veel gezegd en geschreven in de afgelopen jaren. Zo heeft *Josje Hamel* in 1997 een interessant onderzoek verricht naar de problemen waarop docenten zijn gestuit bij de invoering van het leesdossier. *Josje Hamel* en *Theo Witte* zetten in hun artikel over dit onderwerp de belangrijkste aandachtspunten bij het maken van afspraken rond het leesdossier nog eens op een rijtje en laten daarbij zien dat het leesdossier op docentniveau een uitstekend instrument is om het samenwerkingsproces op gang te brengen.

Toetsing

Voor literatuur krijgt de leerling één cijfer op het schoolexamen. De eindtermen voor literatuur Nederlands en literatuur mvt zijn op elkaar afgestemd en voor een belangrijk deel identiek. Verder is coördinatie tussen de vakken Nederlands, de moderne vreemde talen en CKV-1 voorgeschreven voor de inrichting van het schoolexamen en de opzet van het lees-, respectievelijk kunstdossier. De keuzen met betrekking tot toetsing die een school binnen het raamwerk van het examenprogramma en het examenbesluit maakt, dienen te worden vastgelegd in een programma van toetsing en afsluiting (PTA). De talensecties zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor dat deel van het PTA dat de literatuur betreft. *Erna Gillen* en *Jan Mets* gaan in hun artikel in op met name de inhoudelijke aspecten van een PTA voor literatuur.

Leerplan

Nadat is vastgesteld welke vorm van integratie de school nastreeft, moet er een leerplan worden opgesteld voor het literatuuronderwijs in de tweede fase. Daarbij moeten beslissingen worden genomen over onder meer de inhoud, de taakverdeling, de pro-

grammering en de verdeling van de studielast. In het artikel van *Coenen* en *Prak* worden de drie integratievarianten die worden gepresenteerd in de tekst van *Coenen*, *Hoebers* en *Witte*, 'vertaald' in drie leerplanvoorbeelden voor de tweede fase vwo. Door onderdelen van de drie modellen te combineren of andere accenten te leggen, kan elke school een eigen gewenste tussenvorm creëren.

Lesmateriaal

De nieuwe leergangen die voor het literatuuronderwijs in de tweede fase zijn en worden ontwikkeld, vormen een belangrijke schakel bij de invulling van de programma's. Hoewel het in principe de school is die de aard en de mate van integratie bepaalt, zullen de leergangen hierbij zeker een richtinggevende rol gaan spelen. Uit de tot op dit moment verschenen nieuwe leergangen komt één ding duidelijk naar voren: (vergaande) integratie wordt mogelijk gemaakt, maar niet opgedrongen. In de 'methodeportretten' die achterin dit nummer zijn opgenomen, gaan enkele auteurs in op de achtergronden bij de keuzes die zij hebben gemaakt.

Opinies uit het veld

Van de ervaringen die een drietal scholen heeft opgedaan in het proces op weg naar integratie van het

literatuuronderwijs, wordt verslag gedaan in de interviews die *Alex van Schooten* met verschillende betrokkenen bij het veranderingsproces heeft gehouden. Daarnaast treft u, verspreid over dit themanummer, korte tekstjes aan, waarin vanuit verschillende invalshoeken individuele meningen over de voor- en nadelen van GLO worden geventileerd. Daarbij komen zowel docenten als leerlingen aan het woord. De vernieuwingen zijn in een pril stadium, in sommige gevallen nog in de 'tekentafelfase'. Uit de reacties blijkt dat velen in het onderwijsveld aan de ene kant de voordelen van een hechtere samenwerking zien en zich aan de andere kant zeer bewust zijn van de haken en ogen die aan de nieuwe plannen kleven.

Tot slot

Voor ons, als gastredacteuren van dit speciale themanummer over GLO, is de uitwisseling van ideeën een inspirerende ervaring geweest. Daarbij waren wij ons steeds bewust van het feit dat veel van die ideeën hun oorsprong hebben in het veld, bij de netwerkdocenten en de nascholingscursisten. Wij willen al deze enthousiaste pioniers, die veel tijd en energie in een nieuwe invulling van het literatuuronderwijs hebben gestoken en nog altijd steken, hiervoor bijzonder hartelijk danken.

GLO: ja, want...

We kunnen immers nauwelijks anders meer! In de vernieuwde tweede fase blijft er qua studielast zo weinig tijd meer over voor literatuuronderwijs, dat we als talen wel gedwongen worden om de handen ineen te slaan. Dus niet meer twee, drie of zelfs vier keer de Romantiek behandelen, maar slechts één keer.

Nu is dit natuurlijk een sterk extrinsieke motivatie om je als docententeam op het GLO te storten. Een negatieve keuze, anders gezegd. Toch is bij mij en bij veel van mijn collega's de afgelopen jaren een steeds meer intrinsieke motivatie ontstaan, een steeds meer bewust positieve keuze. Ik zal trachten in het kort weer te geven, hoe mijn attitude de afgelopen jaren is veranderd.

Eerst was daar de reeks nascholingscolleges met als thema het Postmodernisme, georganiseerd door de Rijksuniversiteit Groningen. Daar hadden we overigens zelfs eigenlijk al te maken met CKV. Het volgen van deze colleges was al een heel positieve ervaring, waardoor ik langzamerhand oog kreeg voor het nut en zelfs de wenselijkheid van samenwerking tussen de vakgroepen mvt, Nederlands, Klassieke Talen, Muziek, Tekenen en Handvaardigheid. Ook de inbreng van talen die bij ons op school niet vertegenwoordigd zijn, zoals Spaans en Italiaans, heb ik erg gewaardeerd. Niet alle vakgroepen van onze school namen actief deel aan de cursus maar dat mocht de pret niet drukken. Aangezien wij als school het grootste con-

tingent deelnemers leverden, kregen wij van de cursusleiders aan het einde het verzoek om een ontwerp lessenreeks te maken. Hoewel wij er slechts in slaagden om een dergelijke reeks in grote lijnen te ontwerpen, was het resultaat om twee redenen zeer bevredigend.

In de eerste plaats hebben wij er met plezier aan gewerkt en oogstten voor ons gevoel veel waardering bij de cursusleiders en onze medecursisten.

Maar in de tweede plaats leidde dit, indirect misschien, tot de deelname van onze school aan een GLO-project, waarvan inmiddels het derde en laatste jaar is ingegaan. Een cursus op school voor alle docenten Nederlands en mvt door *Jan Mulder* was verder zeer geschikt voor de teambuilding en langzamerhand werd bij ons op school het fenomeen GLO niet alleen een vrijwel algemeen geaccepteerd feit, maar begonnen de meesten van ons er ook in te geloven.

Maar dan nu toch tenslotte ook een heel belangrijk ja, maar... De tijd en de energie die wij er in hebben gestoken, pleegt wel roofofbouw op ons: zo kunnen we echt niet blijven doorgaan. We geloven in de mogelijkheden, maar kunnen niet onze eigen methodes ontwerpen: dames en heren uitgevers, u bent aan de beurt!

Klaas Albert Blom

Docent Frans en Nederlands, Dr. Nassau College Assen